

PARAULES D'OPÒTON EL VELL

Amb aquesta novel·la enllestim el propòsit de fer el nostre homenatge als tres escriptors dels quals se celebrava el centenari del seu naixement el 2012.

Encara que no sigui mai adequat fer comparatives, cal dir que Tísner ha superat en gaudi als seus dos predecessors, Sales i Calders. L'autor ha sabut construir un discurs profundament crític i seriós en un embolcall que ens ha fet riure i somriure, ja d'entrada per l'escabellada hipòtesi de partida: el descobriment d'Amèrica capgirat!

Si no coneixeu el llibre, cal aclarir de seguida què vol dir aquest "capgirat": Avel·lí Artís i Gener proposa la novel·la com la crònica d'un viatge que els asteques van fer a la cerca del seu déu Queatzcoatl i que els va dur al Vell Aztlan o Europa, a l'època en què Espanya era regida pels Reis Catòlics. Es descriuen un seguit d'encontres entre els asteques i els gallecs, castellans i bascos que van trobant en el seu itinerari pel nord d'Espanya que, com el narrador esmenta diverses vegades, van provocar el coneixement de la seva existència i van provocar una expedició inversa posterior que va acabar amb la pèrdua de la seva identitat, religió i dignitat, episodi, aquest sí, ben conegut i estudiat per la Història en majúscules.

El realisme que empra en aquesta crònica és tan gran que els lectors arribem a dubtar que sigui una obra de ficció. El mèrit està en plantejar la troballa del paper que conté la crònica, com un fet casual per un pintor emigrat a Mèxic en l'època de l'exili franquista. Aquest pintor es proposa traduir-la atès que està escrita en la llengua asteca, el nàhuatl, la qual cosa provoca sovint reflexions de caire filològic, cites en la llengua original, aclariments de la traducció i algunes vacil·lacions que fan dubtar de l'expertesa del transcriptor. D'altra banda, el realisme de la crònica ens arriba del fet que Opòton, l'escriptor asteca, és un home gran, que veient la mort propera, vol deixar testimoni d'un episodi del qual ja ningú no se'n recorda i que ell considera la llavor que va provocar la destrucció de la seva idiosincràsia indígena. Però té pèrdues de memòria i no està acostumat a aquesta art d'escriure que va aprendre ja de gran, de manera que la seva redacció està plena de construccions agramaticals i atzucacs derivats de la barreja de temps i fets. Com qualsevol crònica real, hi ha buits que els intèrprets, nosaltres, hem d'omplir o deduir a partir del que sí se'ns ha explicat.

Opòton era terrissaire i va participar en aquesta expedició quan era jove. L'escriu a la vellesa quan té la clarividència de veure les coses "com si m'hagués enfilat dalt d'un arbre". Quan els asteques arriben a terra gallega, el primer que troben són unes dones que renten roba al riu i que, per les exclamacions que deixen anar, són batejades d'ara endavant com les "sususes". Més enllà de l'espant, els asteques aconseguen encontres pacífics: no duen armes, no provoquen danys ni violacions arreu on van (malgrat que Opòton ens aclareix sovint que "ja ens podrien haver ofert alguna sususa, amb la falta que ens feien!"). Però, precisament perquè aconseguen seguidors hispans –sovint contraris a l'assimilació que provoquen els Reis Catòlics- i perquè són fidels al seu déu Queatzcoatl, provoquen recels que acaben en batalles. En la guerra, els asteques tenen totes les de perdre: ni són pous ni el seu armament és tan evolucionat com els canons i fusells de què disposen els espanyols.

Opòton atribueix la seva dissort al fet que haguessin parlat de “descobriment” quan van arribar al vell Aztlan, perquè no es pot parlar de terra descoberta si ja hi ha gent fent-hi la seva vida.

L’expedició acabarà en drama: només una desena restarà amb vida i podrà tornar cap a la seva terra mexicana. Entre els supervivents, un símbol: el Tlacapilli, el fill del seu líder Tlacateca i la sususa-intèrpret Dona Ximena, dues persones que es van estimar i respectar sense que les diferents religions i costums fossin cap obstacle.

La narració és plena de moments memorables: quan són confosos com a pelegrins camí de Santiago de Compostela; quan entenen que Sant Iago és per ells com el seu Queatzcoatl; quan refusen ser acusats de bàrbars veient els estralls que fa la Inquisició; quan esmenten els experts mariners de Galícia com a “pedropérez” perquè troben que tots es diuen igual; quan comparen com una tortuga enlaire les coses que ja no tenen marxa enrere; quan afirma que una canoa és una canoa però sis canoes ja són estris de guerra; quan comença tenint un esclau al qual tracta amb molta comprensió per acabar ell sent esclau del que abans havia estat esclau; quan deixen a cada poble una construcció en miniatura d’un temple per a Queatzcoatl car destruir i construir novament requereix massa temps i ells només han vingut a les terres del Sol Ixent cercant el seu Queatzcoatl...

I abans d’acabar l’article, us transcrib el fragment més savi de tots, aquell que si el recordéssim sovint ens deixaríem estar de conquestes que l’únic que porten és la destrucció de la diferència i, amb ella, de la llibertat:

“Nosaltres els vam ensenyar el camí i aquí els tenim, que ja no els podem foragitar mai més car per experiència sé com és de tossuda la Raça Castella i com mai no deixa anar de grat allò que ha arrabassat. I ara et vull explicar tot el que he rumiat durant tot aquest temps i de primer t’he de dir que el Sol Ixent és sempre més enllà. Per més que vagis cap al susdit Sol Ixent mai no t’hi apropes car ell se’n va enllà al mateix temps que tu hi vas. I és el mateix de lluny anant-hi que no movent-te de lloc, car la terra és rodona i el Sol Ixent dóna la volta, de la qual cosa s’esdevé que també és aquí mateix, al mateix Aztlan que tu governaves tan sàviament. El que l’Opòton vol dir-te és que el susdit Sol Ixent no és un indret ans un símbol, Pare Avi i Germà Venerat.”

En fi, no us perdeu aquesta joia. És cert que, com Sales i com Calders, usa un llenguatge preciosista del qual ens hem allunyat tant que ara el trobem difícil i és veritat que, com si fos poesia, no pot llegir-se de seguit, cal fer-ho a petites dosis, però també és real que, com totes les lectures que demanen esforç i dosificació, deixa una empremta al pensament. No surts de la novel·la tal i com n’havies entrat, això segur que no.

Bona lectura!

Muntsa Farré